

תוכן עניינים

1 תקציר

2 סקירת ספרות

1.1. אבל: הגדרה ורקע 2

1.2. תפישת האבל באסלאם 5

1.3. תפישת האבל ביהדות 8

1.4. רב תרבותיות בחברה הישראלית 9

1.5. לכידות עצמית 11

1.6. מגדר 12

1.7. מסוגלות בין תרבותית וכשירות תרבותית 13

15 מתודולוגיה

2.1. הגישה המחקרית 15

2.2. אוכלוסיית המשתתפים 15

2.3. כלי המחקר 15

2.4. הליך 17

2.5. ניתוח הנתונים 17

18 תוצאות

דין 24

רשימת מקורות 26

נספח 1. 30

נספח 2 – שאלונים 32

תקציר

אובדן קשר עם אדם אהוב מבני המשפחה הקרובים, מוכר כחוויה קשה, כאשר האובדן המזעזע ביותר הוא המוות. מבחינת המבנה החברתי שלה, ויחסית לאוכלוסייתה, ישראל היא אחת מהחברות הפלורליסטיות ביותר בעולם והיא מכילה רוב יהודי שמוצאו ממאה מדינות בקירוב, וכמיליון ילידים פלשתינים. החברה בישראל, כמדינת הגירה, הינה חברה הטרוגנית המאגדת בתוכה קבוצות אתניות, דתיות ולאומיות שונות. המטרה של העבודה הנוכחית הייתה לבחון את הקשר בין ידע לגבי מנהגי אבלות של תרבות שונה ותחושת קוהרנטיות של נבדקים יהודים ומוסלמים. בעבודה היו ארבע השערות: על פי ההשערה הראשונה, שוער כי ימצא קשר בין מגדר לבין ידע אודות מנהגי אבלות. על פי ההשערה השנייה, שוער כי ימצא קשר בין רמת השכלה לבין רמת הידע אודות מנהגי אבלות. על פי ההשערה השלישית, שוער כי ימצא קשר בין דת הנבדק לבין רמת הידע של מנהגי אבלות של הדת האחרת ולפי ההשערה הרביעית, שוער כי ימצא קשר בין רמת קוהרנטיות, לבין ידע אודות מנהגי אבלות. במחקר השתתפו 60 משיבים, מחציתם נבדקים יהודים והמחצית השנייה היו נבדקים ערבים. בניגוד להשערה הראשונה, לא נמצא הבדל בין גברים לנשים בתפיסת אבלות של הדת שלהם, או הדת האחרת. בניגוד להשערה השנייה, לא נמצא קשר בין מספר שנות השכלה, לבין הידע לגבי מנהגי אבלות. כמו כן, לא נמצא הבדל בין יהודים למוסלמים בנוגע לדירוג מנהגי האבלות של הדת האחרת או קשר לרמת קוהרנטיות. הדיון דן במגבלות האפשריות של מחקר זה.

1. סקירת ספרות

1.1. אבל : הגדרה ורקע

אובדן קשר עם אדם אהוב מבני המשפחה הקרובים, מוכר כחוויה קשה, כאשר האובדן המזעזע ביותר הוא המוות. התגובות והתחושות לגבי שונות מאדם לאדם ותלויות במשתנים רבים כמו טיב הקשר, סוג אישיות, תרבות. בכדי לאפיין ולהבהיר תגובות אלה, מציינת הספרות שלושה מונחים בסיסיים: אבל, יגון, ושכול (ויצטום, 2004).

אבל (Mourning) הוא מונח כולל המציין את עובדת האובדן ממוות ואת התהליך הבא בעקבותיו ובעיקר את המצב שבו שרוי האבל מעת קבלת הידיעה על האובדן: מכלול התגובות הרגשיות שהוא חווה כמו עצב וגעגועים. מונח זה מציין את גם את מעמדו החברתי והדתי של אותו אדם הקרוב לנפטר. יגון (Grief) מציין את התגובות הרגשיות והקוגניטיביות שהאבל חווה בהיותו במצב של אובדן כמו כעס, אשמה, בושה, עצב כאשר עצמת הסימפטומים משתנה מאדם לאדם. שכול (Bereavement) הינו מונח אשר שימש לתיאור מצבו של אדם שילדיו מתו: אב או אם שכולים. עם השנים, הורחב השימוש במונח והוא מציין גם מצב של אובדן אח ואחות. כיום, נעשה שימוש במונחים "משפחה שכולה" ו"אחים שכולים" (ויצטום, 2004). שכול מוגדר גם כמצב אובייקטיבי של אובדן משהו משמעותי הנחוה כמצב דחק (Stroebe & Schut, 2001).

עם היוודע דבר המוות, הפרידה הפיזית מן הנפטר היא מיידית ומתחיל תהליך הינתקות רגשית הנקרא תהליך האבל. תהליך זה המלווה את אובדנו של אדם קרוב הינו ממושך ומכאיב וכולל תגובות רגשיות והתנהגותיות. עוצמתו ואופיו של התהליך תלויים בגורמים רבים כמו אישיותו של המתאבל, ההיסטוריה האישית שלו, יחסיו עם הדמות שאבדה, סביבתו ותרבותו, נסיבות המוות ועוד (גרנות, 2000). ההתמודדות עם תחושות אלו חשובה לתהליך עיבוד האבל שמטרתו בסופו של דבר להביא להסתגלות מחודשת לחיים ללא הנפטר, לשיקום ולאיזון מחודש (איילון ולהד, 1995).

מתוך מגוון התיאוריות הפסיכולוגיות העוסקות בשלבים אותם חווה האדם האבל, בחרתי להביא בסקירה הנוכחית ארבע תיאוריות. התיאוריה של פרויד (Freud 1917), בולבי (Bowlby, 1971) קובלר רוס (Kubler-Ross, 1969), ולינדמן (1944). הבחירה בתיאורטיקנים אלו נובעת מתוך רצון לבחון את תיאוריות שלבי האבל מאספקטים והדגשים שונים.

פרויד זיהה את האבל כתהליך אדפטיבי וטען שלתהליך מטרה ברורה: לאפשר לאבל להינתק ממחויבותו לקשר הנפשי לנפטר כדי שבסופו של דבר יוכל להשקיע בקשרים עם אחרים. ההנחה הפרוידיאנית גורסת כי האנרגיה הנפשית של האדם (libido) מוגבלת, לפיכך, על מנת שאדם שחוה אובדן יוכל להתפנות וליצור קשרים בין אישיים חדשים, עליו להחזיר לעצמו את האנרגיה